

Rozdział IV

SYSTEM OŚWIATY I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W POLSCE

1. Podstawa prawna funkcjonowania szkolnictwa wyższego w Polsce

System szkolnictwa wyższego w Polsce opiera się zasadniczo na dwóch ustawach. Pierwsza z nich to ustawa z 12 września 1990 r. „O szkolnictwie wyższym”, ustawa z 26 czerwca 1997 r. „O wyższych szkołach zawodowych”.

Ustawa z 14 września 2003 r. „O stopniach naukowych i tytułach naukowych” oraz „O stopniach i tytułach w zakresie sztuki”. Ponadto istnieją liczne rozporządzenia Ministra Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, m.in.: rozporządzenie Ministra MENiS z 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, rozporządzenie Ministra MENiS z 18 sierpnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia, rozporządzenie Ministra MENiS z 11 sierpnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników uczelni państwowych, rozporządzenie Ministra MENiS z 23 lipca 2004 r. w sprawie rodzajów dyplomów i tytułów zawodowych oraz wzorów dyplomów wydawanych przez uczelnie, rozporządzenie Ministra MENiS z 22 lipca 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, oraz nazw kierunków studiów, rozporządzenie Ministra MENiS z 10 sierpnia 2004 r. w sprawie nostryfikacji dyplomów ukończenia studiów wyższych uzyskanych za granicą.

Dokumentem podstawowym dla każdej uczelni wyższej jest statut uczelni, zatwierdzany przez właściwego ministra. W tym dokumencie znajdują się szczegółowe uregulowania dotyczące organizacji i funkcjonowania wyższej uczelni.

2. Rodzaje uczelni wyższych

Uczelnie wyższe dzielą się przede wszystkim na prywatne i państwowe. Po przemianach ustrojowych, po 1989 r. do polskiego systemu oświaty wyższej wprowadzone zostały uczelnie wyższe, których obecnie jest ok. 300. Niezależnie jednak od tytułu własności uczelnie dzielą się na: uniwersytety, akademie, wyższe szkoły zawodowe.

Statut uniwersytecki posiadają te uczelnie, które prowadzą kształcenie na wielu kierunkach i posiadają minimum 5 wydziałów. Uniwersytety mogą być autonomiczne i nieautonomiczne. Statut uczelni akademickiej posiada uniwersytet zatrudniający minimum 60 profesorów tytularnych i przynajmniej połowa wydziałów posiada prawo do nadawania stopni doktora habilitowanego. Uczelnie autonomiczne może samodzielnie, na podstawie uchwały senatu, podejmować decyzje dotyczące uruchomienia nowego kierunku, tworzenia bądź znoszenia nowych wydziałów czy tworzenia filii czy punktów zamiejscowych uczelni. Uczelnie nie posiadające statusu uczelni autonomicznych w odniesieniu do powyższych decyzji muszą uzyskać zawsze zgodę właściwego Ministra MENiS-u. Uniwersytety zobowiązane są nie tylko do kształcenia ale również do prowadzenia badań naukowych.

Akademie są uczelniami specjalistycznymi, ukierunkowanymi na określony typ kształcenia, stąd są następujące rodzaje akademii: rolnicze, wychowania fizycznego, pedagogiczne, ekonomiczne, muzyczne czy Akademia Górniczo-Hutnicza. Nie są to uczelnie autonomiczne, zatem wszelkie decyzje dotyczące rozwoju uczelni oraz wewnętrznych przekształceń muszą być aprobowane przez Ministra MENiS. Akademie, podobnie jak uniwersytety, są zobowiązane do kształcenia i prowadzenia badań naukowych.

Wyższe Szkoły Zawodowe uprawnione są do kształcenia na poziomie licencjackim, czyli przygotowywać do zawodu. Studia zawodowe trwają minimum 3 lata (6 semestrów), zaś w przypadku studiów inżynierskich minimum 3,5 roku (7 miesięcy). W ciągu studiów student zobowiązany jest do odbycia praktyki zawodowej, trwającej minimum 15 tygodni. Uczelnia zawodowa nie ma obowiązku prowadzenia badań naukowych.

3. Utworzenie uczelni wyższej

Utworzenie, przekształcenie i zniesienie uczelni państwowej oraz połączenie jej z inną uczelnią państwową następuje w drodze ustawy. Ustawa o utworzeniu uczelni państwowej określa nazwę uczelni, siedzibę, ogólny kierunek działalności oraz naczelny lub centralny organ administracji rządowej, sprawujący nad nią nadzór, zwany dalej „właściwym ministrem”. Statut nowo utworzonej uczelni państwowej nadaje na okres jednego roku minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Pierwszego rektora nowo utworzonej uczelni państwowej powołuje, na okres jednego roku, właściwy minister po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Uczelnie prywatne tworzy założyciel na podstawie zgody Ministra MENiS-u. Założycielem może być osoba fizyczna lub prawna.

4. System kształcenia w Polsce i w Europie

Uczelnie wyższe są częścią systemu nauki polskiej i systemu edukacji narodowej. Podstawowymi zadaniami uczelni są: kształcenie studentów w zakresie danej gałęzi wiedzy oraz ich przygotowanie do wykonywania określonych zawodów, prowadzenie badań naukowych lub twórczej pracy artystycznej, przygotowanie kandydatów do samodzielnej pracy naukowej, dydaktycznej lub działalności artystycznej, kształcenie w celu uzupełnienia wiedzy ogólnej i specjalistycznej osób, które posiadają tytuły zawodowe i wykonują zawody praktyczne, rozwijanie i upowszechnianie kultury narodowej oraz postępu technicznego, a także współdziałanie w szerzeniu wiedzy w społeczeństwie oraz dbanie o zdrowie i rozwój fizyczny studentów, wychowanie studentów w duchu poszanowania praw człowieka, patriotyzmu, demokracji i odpowiedzialności za losy społeczeństwa i państwa, podejmowanie starań, aby w środowisku akademickim panował kult prawdy i sumiennej pracy oraz atmosfera wzajemnej życzliwości.

Zgodnie z art. 70 ust. 1 Konstytucji RP każdy obywatel ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa, a zatem studia nie są obowiązkowe. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna, jednak *ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością* (art. 70 ust. 2 Konstytucji RP). Na tej podstawie w uczelniach wyższych publicznych pobierane są opłaty za studia zaoczne, eksternistyczne oraz za studia podyplomowe.

W uczelni mogą być prowadzone jednolite studia magisterskie, studia wyższe zawodowe i uzupełniające studia magisterskie. Uczelnia może również prowadzić studia podyplomowe, studia doktoranckie oraz studia i kursy specjalne. Uczelnia może także prowadzić studia typu otwartego dla słuchaczy nie będących studentami. Studia mogą być prowadzone jako dzienne, wieczorowe, zaoczne i eksternistyczne. Jednak podstawową formą studiów są studia dzienne. Ustawodawca dopuszcza możliwość innych postanowień w tym zakresie w statucie uczelni. Nauczanie w uczelni odbywa się w ramach kierunków studiów. Uczelnia ma prawo nadawania absolwentom tytułów zawodowych magistra, lekarza, inżyniera.

Wykłady w uczelni są otwarte, oznacza to, że w wykładach mogą brać udział nie tylko studenci, ale również osoby postronne zainteresowane daną tematyką. W uczelniach stosuje się również status tzw. wolnego słuchacza, czyli kogoś, kto zdał egzamin kwalifikacyjny, ale z powodu braku miejsc nie dostał się na uczelnię. W tym przypadku może być wolnym słuchaczem, zaś w przypadku zwolnienia się miejsca, taki słuchacz staje się studentem. Statut uczelni może jednak w tym zakresie posiadać odmiennie uregulowania.

Wstęp na uczelnie jest wolny. Jednak na uczelniach państwowych wprowadzone zostały limity na studia dzienne. Najczęstszym kryterium decydującym o przyjęciu na studia wyższe dzienne w uczelniach publicznych jest złożenie egzaminu wstępnego. Może jednak być inne kryterium, jak na przykład konkurs świadectw czy rozmowa kwalifikacyjna. Na studiach zaocznych przyjęcia są limitowane względami kadrowymi i lokalowymi, stąd uczelnie same określają limity. W takich przypadkach najczęściej decyduje kolejność zgłoszeń. Ważną rolę odgrywa ograniczenie kadrowe, mianowicie, w uczelniach mających status akademicki ilość studentów na jednego pracownika akademickiego nie może przekraczać proporcji od 1 do 180, zaś w wyższych szkołach zawodowych od 1 do 30.

Nowa matura. W roku akademickim 2005/2006 po raz pierwszy będzie istniała możliwość zaliczenia egzaminu maturalnego jako egzamin wstępny, jeżeli uczeń zdecyduje się na maturę rozszerzoną, zaliczając pozytywnie egzaminy z przedmiotów obowiązujących na egzaminie wstępnym. Jednak ostateczną decyzję o formie przyjęcia na studia dzienne w uczelniach publicznych podejmuje senat i rektor danej uczelni.

W uczelniach wyższych - prywatnych najczęstszą formą kwalifikacji jest tzw. rozmowa kwalifikacyjna. Spotyka się również egzaminy wstępne. Decydujące znaczenie ma tutaj statut uczelni. Studia na uczelniach prywatnych są odpłatne.

Na podstawie Karty Bolońskiej dotychczasowe studia jednolite zostały podzielone na dwa etapy. Pierwszy z nich to studia licencjackie trwające 3 lata, następnie są studia magisterskie, trwające 2 lata i studia doktoranckie, które stały się trzecim etapem kształcenia.

W wielu uczelniach został wprowadzony system punktów kredytowych, zwany ECTS, dzięki któremu student może realizować studia na różnych uniwersytetach krajowych i zagranicznych, korzystając z programów MOST czy Socrates-Erasmus. Zdane egzaminy są oceniane oraz wyceniane w punktach kredytowych. Student musi zdobyć w każdym semestrze 30 punktów, zaś w całości studiów minimum 300 punktów. Dopiero wówczas uzyskuje absolutorium.

W wielu dziedzinach kształcenia zostały wypracowane minima programowe, które są tzw. standardami nauczania na danych kierunkach. Oznacza to, że każda uczelnia prowadząca dany kierunek studiów, musi w jego programie uwzględnić owe minima. Ponadto, w czasie studiów licencjackich musi być zrealizowane na studiach dziennych minimum 2220 godz. zajęć, zaś na studiach zaocznych

liczbowych 80% z 2220 godz. Jednak na niektórych kierunkach MENiS przewiduje znacznie więcej godzin, jak np. na kierunku pielęgniarstwo.

5. Organy wyższej uczelni

W każdej uczelni wyższej są organy jednoosobowe, do których zalicza się rektor i dziekana oraz organy kolegialne takie jak senat czy rady wydziałów. Statuty uczelni mogą przewidywać jeszcze inne organy, jak na przykład konwent, który jest organem społecznego nadzoru nad uczelnią oraz kanclerz, który jest swego rodzaju dyrektorem administracyjnym uczelni.

Rektor jest głównym przedstawicielem uczelni, kieruje jej działalnością i reprezentuje ją na zewnątrz. Jest przełożonym wszystkich pracowników oraz studentów uczelni. Podejmuje decyzje dotyczące funkcjonowania uczelni, te które zostały mu przypisane przez ustawę lub statut uczelni. W szczególności do zadań rektora należy: podejmowanie decyzji dotyczących mienia i gospodarki uczelni, przekraczających zakres zwykłego zarządu uczelnią, sprawowanie nadzoru nad administracją i gospodarką uczelni w zakresie zwykłego zarządu, wydanie na wniosek dyrektora administracyjnego, regulaminu organizacji uczelni, dbałość o przestrzeganie prawa oraz bezpieczeństwo i porządek na terenie uczelni.

Senat jest organem kolegialnym, zadaniem którego jest tworzenie prawa uczelni w postaci uchwał. W skład uczelni wchodzi: rektor, który jest jednocześnie jego przewodniczącym, prorektorzy, dziekani, nauczyciele akademicy zatrudnieni na stanowisku profesora zwyczajnego lub nadzwyczajnego oraz inni nauczyciele akademicy posiadający stopień naukowy doktora habilitowanego lub doktora, przedstawiciele samorządu studenckiego, pracownicy uczelni nie będący nauczycielami akademickimi. W statucie uczelni mogą znajdować się dalsze osoby wchodzące w skład senatu, takie jak np. dyrektor administracyjny, kwestor, dyrektor biblioteki głównej, dyrektor ośrodka dokumentacji i informacji naukowej. Do zadań senatu należy: ustalenie ogólnych kierunków działalności uczelni, tworzenie i znoszenie, na wniosek rady wydziału, kierunków studiów, nadawanie tytułu doktora honoris causa, wyrażanie zgody na zawieranie przez rektora umów z zagranicznymi instytucjami naukowymi, wyrażanie zgody na prowadzenie przez uczelnię szkoły ponadpodstawowej, uchwalanie planu rzeczowo-finansowego uczelni, ustalanie, na zasadach określonych w ustawie i statucie uczelni, pensum dydaktycznego dla poszczególnych stanowisk, warunków jego obniżania oraz zasad obliczania godzin dydaktycznych, przyjęcie darowizny, spadku lub zapisu o wartości określonej w statucie uczelni, przystąpienie do spółki lub innej organizacji gospodarczej oraz na utworzenie fundacji. Ponadto statut uczelni może wskazywać również na inne obszary decyzyjne należące do kompetencji senatu.

Dziekan kieruje wydziałem i reprezentuje go na zewnątrz, jest przełożonym pracowników i studentów wydziału, podejmuje decyzje dotyczące funkcjonowania wydziału, nie zastrzeżone dla innych organów uczelni lub dyrektora administracyjnego, sprawuje nadzór nad działalnością jednostek organizacyjnych wydziału, dba o przestrzeganie prawa oraz bezpieczeństwo i porządek na terenie wydziału, podejmuje decyzje w innych sprawach określonych w ustawie lub statucie uczelni.

Rada wydziału składa się z: dziekana, który jest przewodniczącym rady wydziału, prodziekanów, nauczycieli akademickich zatrudnionych na stanowisku profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego oraz innych nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora habilitowanego lub doktora, wybranych przedstawicieli pozostałych nauczycieli akademickich zatrudnionych na

wydziale, samorządu studenckiego wydziału, pracowników uczelni zatrudnionych na wydziale, a nie będących nauczycielami akademickimi.

Do kompetencji rady wydziału należy: ustalanie ogólnych kierunków działania wydziału, uchwalanie, po zasięgnięciu opinii wydziałowego organu uchwałodawczego samorządu studenckiego, programów nauczania i planów studiów, uchwalanie planu rzeczowo-finansowego wydziału, ocena działalności dziekana oraz zatwierdzanie rocznego sprawozdania dziekana z działalności wydziału, podejmowanie uchwał w innych sprawach określonych w ustawie lub statucie uczelni.

Organy uczelni są kadencyjne. Kadencja kolegialnych i jednoosobowych organów uczelni trwa trzy lata, jednakże statut uczelni może przewidywać krótszą kadencję danego organu. Kadencja rozpoczyna się z dniem 1 września roku wyborów i kończy się z dniem 31 sierpnia.

6. Nadzór nad uczelniami wyższymi

Nadzór nad uczelniami wyższymi w Polsce sprawują: minister Edukacji Narodowej i Sportu, Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów oraz Państwowa Komisja Akredytacyjna.

6.1. Minister Edukacji Narodowej i Sportu

Najszerszą kontrolę nad funkcjonowaniem uczelni wyższych w Polsce posiada minister Edukacji Narodowej i Sportu. Minister Edukacji Narodowej sprawuje nadzór nad uczelnią w zakresie zgodności działania jej organów z przepisami ustawowymi i statutem uczelni oraz może żądać od tych organów informacji i wyjaśnień. Minister Edukacji Narodowej podejmuje w ciągu miesiąca decyzję o uchyleniu uchwały senatu lub decyzji rektora uczelni w przypadku stwierdzenia ich niezgodności z przepisami ustawowymi lub statutem uczelni. Właściwy minister, po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego oraz opinii rektora i senatu uczelni, może nałożyć na nią, w drodze decyzji administracyjnej, obowiązek realizacji określonego zadania w dziedzinie nauczania lub kształcenia kadr naukowych, zapewniając odpowiednie środki jego realizacji. Uczelnia przedstawia ministrowi Edukacji Narodowej oraz właściwemu ministrowi roczne sprawozdania ze swojej działalności.

6.2. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego

Rada Główna współdziała z ministrem Edukacji Narodowej i innymi organami państwowymi, przy wykonywaniu przez nie zadań w zakresie szkolnictwa wyższego i nauki. Jest to ciało doradcze ministra MENiS-u. Kadencja Rady Głównej trwa trzy lata i rozpoczyna się 1 grudnia. Rada Główna składa się z pięćdziesięciu członków i są to: nauczyciele akademicy zatrudnieni na stanowisku profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego oraz inni nauczyciele akademicy, posiadający stopień naukowy doktora habilitowanego, w liczbie trzydziestu pięciu, inni nauczyciele akademicy posiadających stopień naukowy, w liczbie dziesięciu, studenci, w liczbie pięciu. Rada Główna podejmuje decyzje na posiedzeniach plenarnych.

Organami Rady Głównej są: przewodniczący Rady Głównej, prezydium Rady Głównej. Rada Główna powołuje sekcje, w tym sekcje dla poszczególnych grup

uczelni. Do zadań Rady Głównej należy: określanie warunków, jakim powinna odpowiadać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, minimalne wymagania programowe dla poszczególnych kierunków studiów oraz nazwy tych kierunków, ustalanie kryteriów określających dla poszczególnych kierunków studiów liczbę stanowisk profesorów zwyczajnych i profesorów nadzwyczajnych, określanie warunków, jakim powinna odpowiadać uczelnia, aby nadawać tytuły zawodowe, wskazywanie kierunków rozwoju szkolnictwa wyższego w zakresie badań naukowych, kształcenie kadr i dydaktyki oraz bazy materialnej uczelni, opiniowanie kryteriów przyznawania uczelniom przez właściwego ministra dotacji i innych środków z budżetu państwa, opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących badań naukowych, szkolnictwa wyższego oraz stopni naukowych i tytułu naukowego, jak również projektów umów międzynarodowych dotyczących równoważności tytułów zawodowych oraz stopni naukowych i tytułu naukowego. Projekty aktów normatywnych i umów międzynarodowych przedstawia Radzie Głównej Minister Edukacji Narodowej. Do zadań Rady Głównej należy ponadto: wyrażanie z własnej inicjatywy opinii w innych sprawach dotyczących szkolnictwa wyższego, jak również wyrażanie opinii w sprawach przedstawionych jej przez Ministra Edukacji Narodowej lub innych właściwych ministrów, senaty uczelni oraz ogólnopolskie przedstawicielstwo samorządów studenckich.

6.3. Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów

Centralna Komisja działa przy prezesie Rady Ministrów i w zakresie wydawanych przez siebie decyzji pełni funkcje centralnego organu administracji rządowej. Centralna Komisja opiniuje projekty aktów normatywnych, dotyczących spraw związanych z nadawaniem stopni doktora i doktora habilitowanego oraz tytułu profesora, a także wyraża opinie w sprawie zatrudnienia w szkole wyższej na stanowisku profesora nadzwyczajnego osób nieposiadających stopnia doktora habilitowanego. Centralna Komisja działa na posiedzeniach plenarnych lub przez swoje organy. Organami Centralnej Komisji są: przewodniczący Centralnej Komisji; prezydium Centralnej Komisji; sekcje Centralnej Komisji. Kadencja Centralnej Komisji trwa cztery lata i rozpoczyna się dnia 1 stycznia. Członkiem Centralnej Komisji może zostać obywatel polski posiadający tytuł profesora. Centralna Komisja podejmuje uchwały po zasięgnięciu opinii co najmniej jednego recenzenta.

Zakres kompetencji Centralnej Komisji określa ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki. Głównym zadaniem Centralnej Komisji jest zatwierdzanie habilitacji oraz wydawanie decyzji o nabyciu lub utracie przez wydział uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora lub doktora habilitowanego.

6.4. Państwowa Komisja Akredytacyjna

Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym ustanowiła Państwową Komisję Akredytacyjną. Państwową Komisję Akredytacyjną, zwaną dalej "Komisją", powołuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. Organami Komisji są: przewodniczący, sekretarz i prezydium. Przewodniczącemu Komisji oraz jej sekretarzowi powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. Komisja liczy nie mniej niż pięćdziesięciu i nie więcej niż siedemdziesięciu członków. Kadencja Komisji trwa trzy lata i rozpoczyna się 1 stycznia.

Do zadań Państwowej Komisji Akredytacyjnej należy opiniowanie wniosków o utworzenie uczelni, przyznanie uczelni uprawnień do prowadzenia studiów wyższych na określonym kierunku i poziomie kształcenia oraz utworzenie przez uczelnię filii lub wydziału zamiejscowego. Ponadto organ ten dokonuje oceny kształcenia na danym kierunku, w tym kształcenia nauczycieli oraz przestrzegania warunków prowadzenia studiów wyższych.

7. Podstawy prawne funkcjonowania systemu oświaty w Polsce

Podstawę prawną funkcjonowania systemu oświaty w Polsce stanowią liczne akty prawne. Najważniejszy z nich to ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, która była wielokrotnie nowelizowana. Dalej jest to ustawa z 25 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty. Ponadto, dla nauczycieli podstawę prawną stanowi ustawa z 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela, wielokrotnie nowelizowana. Dalszą podstawę stanowią liczne rozporządzenia Ministra MENiS-u, np. rozporządzenie ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 9 września 2004 r. w sprawie wynagradzania nauczycieli zatrudnionych w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej, rozporządzenie ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli.

8. Ogólna charakterystyka systemu oświaty w Polsce

System oświaty w Polsce obejmuje: przedszkola, w tym specjalne, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, z wyjątkiem szkół wyższych, w tym specjalne, sportowe oraz mistrzostwa sportowego i artystyczne, placówki oświatowo-wychowawcze, placówki pracy pozaszkolnej oraz placówki kształcenia ustawicznego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych, zdobywanie umiejętności, kształtowanie i rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku, poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz inne poradnie specjalistyczne, udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, placówki opiekuńczo-wychowawcze i resocjalizacyjne, zapewniające opiekę i wychowanie dzieciom i młodzieży, pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej oraz inne, działające stosownie do potrzeb w zakresie pomocy i opieki nad dziećmi i młodzieżą, rodziny zastępcze, ośrodki adopcyjno-opiekuńcze inicjujące i wspomagające zastępcze formy wychowania rodzinnego, Ochotnicze Hufce Pracy, zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne.

System oświaty w Polsce zbudowany jest w oparciu o następujące zasady: realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju, wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny, możliwość zakładania i prowadzenia szkół i placówek przez różne podmioty, dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania, do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z opieki psychologicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej, możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz niedostosowaną społecznie, zgodnie

indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi, poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu. W krótszym czasie, upowszechnianie dostępu do szkół średnich, których istnienie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych, możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych, zmniejszanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, zwłaszcza ośrodkami wielkomiastowymi i wiejskimi, utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach, upowszechnianie wiedzy ekologicznej wśród dzieci i młodzieży oraz kształtowanie ekologicznych postaw wobec problemów ochrony środowiska, opiekę dzieciom i młodzieży osieroconym, pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej, a także uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej, dostosowanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy.

Zapewnienie środków na utrzymanie, prowadzonych przez gminy publicznych szkół podstawowych, ponadpodstawowych i placówek, w tym na wynagrodzenia nauczycieli, należy do obowiązków państwa. Środki te przekazywane są gminom w formie subwencji i dotacji, których sposób naliczania określony jest w odrębnej ustawie.

9. Rodzaje szkół

Szkoły mogą być publiczne i niepubliczne. Szkołą publiczną jest szkoła, która: zapewnia bezpłatne nauczanie w zakresie ramowych planów nauczania, przeprowadza rekrutację uczniów w oparciu o zasadę powszechnej dostępności, zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach. Ponadto szkoła taka musi realizować: programy nauczania zawierające podstawy programowe obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących, a w przypadku szkół zawodowych - również podstawy programowe kształcenia w danym zawodzie lub profilu kształcenia zawodowego, ramowy plan nauczania, realizuje ustalone przez Ministra Edukacji Narodowej zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów. Szkoły publiczne umożliwiają uzyskanie świadectw lub dyplomów państwowych.

Szkoła niepubliczna może uzyskać uprawnienie szkoły publicznej jeżeli: realizuje programy nauczania uwzględniające podstawy programowe, stosuje zasady klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, prowadzi dokumentację przebiegu nauczania, ustaloną dla szkół publicznych, w przypadku szkół zawodowych - kształci w zawodach określonych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, zatrudnia nauczycieli przedmiotów obowiązkowych, posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych.

Przedszkolem publicznym jest przedszkole, które: prowadzi bezpłatne nauczanie i wychowanie w zakresie co najmniej podstaw programowych wychowania przedszkolnego, przeprowadza rekrutację dzieci w oparciu o zasadę powszechnej dostępności, zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach.

Szkoła podstawowa może być tylko szkołą publiczną lub niepubliczną o uprawnieniach szkoły publicznej. Edukacja w szkole podstawowej trwa 6 lat.

Szkoły ponadpodstawowe publiczne i niepubliczne dzielą się na: gimnazja i szkoły średnie. Edukacja w gimnazjum trwa 3 lata i ma charakter ogólny. Edukacja w szkole średniej trwa trzy lata i kończy się egzaminem maturalnym. Szkoły średnie

mogą być ogólnokształcące, szkoły średnie zawodowe dające wykształcenie średnie ogólne z możliwością uzyskania świadectwa dojrzałości oraz wykształcenie zasadnicze zawodowe (licea zawodowe), dające wykształcenie średnie ogólne i zawodowe z możliwością uzyskania świadectwa dojrzałości (technika, licea i szkoły równorzędne), dające możliwość uzupełnienia wykształcenia ogólnokształcącego o wykształcenie zasadnicze zawodowe lub o średnie zawodowe (szkoły policealne i pomaturalne).

10. Zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi

Nadzór na szkołami i całym systemem oświaty ma Minister MENiS-u. Minister Edukacji Narodowej i Sportu koordynuje i realizuje politykę oświatową państwa i współdziała w tym zakresie z wojewodami oraz z innymi organami i jednostkami organizacyjnymi właściwymi w sprawach funkcjonowania systemu oświaty. Minister Edukacji Narodowej określa w drodze rozporządzenia: warunki i tryb przyjmowania uczniów do szkół i placówek oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych, warunki i tryb przyjmowania do szkół i placówek osób nie będących obywatelami polskimi oraz zasady odpłatności tych osób za naukę i opiekę w szkołach i placówkach, zasady organizowania kształcenia dzieci obywateli polskich, czasowo przebywających za granicą oraz wspomagania nauczania historii, geografii i języka polskiego wśród Polonii, zakres świadczeń, przysługujących nauczycielom polskim skierowanym do pracy za granicą, ramowe plany nauczania, warunki i tryb dopuszczania do użytku szkolnego programów (nauczania) szkolnych i podręczników, zalecania środków dydaktycznych oraz wykazy tych programów, podręczników i środków, zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, organizację roku szkolnego, zasady i warunki prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez szkoły i placówki.

Kolejnym organem sprawującym nadzór nad systemem oświaty jest kurator. Kuratora oświaty powołuje i odwołuje wojewoda w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej. Kandydata na stanowisko kuratora oświaty wylania się w drodze konkursu ogłaszanego przez wojewodę, spośród nauczycieli lub nauczycieli akademickich posiadających co najmniej 7-letni staż pracy w swoim zawodzie. Wicekuratorów oświaty powołuje i odwołuje wojewoda na wniosek kuratora oświaty. Kurator oświaty, w imieniu wojewody, prowadzi sprawy z zakresu oświaty na terenie województwa, a w szczególności: prowadzi publiczne szkoły i placówki, w tym centra kształcenia ustawicznego, z wyjątkiem szkół i placówek prowadzonych przez inne, uprawnione lub zobowiązane do tego organy i osoby, sprawuje nadzór pedagogiczny, wydaje decyzje administracyjne w sprawach określonych w ustawie, organizuje doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół publicznych, współdziała z wojewódzką radą oświatową. Kurator oświaty wykonuje swoje zadania przy pomocy kuratorium oświaty. Kuratoria oświaty są państwowymi jednostkami budżetowymi. Organizację kuratoriów ustala w drodze rozporządzenia minister Edukacji Narodowej w porozumieniu z ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji.

11. Organy szkoły

Podstawowym organem szkoły jest dyrektor, który jednocześnie jest jednym z nauczycieli szkoły. Na stanowisko dyrektora powołuje organ prowadzący szkołę lub placówką. W przypadku szkoły podstawowej i gimnazjum organem prowadzącym jest gmina, zaś w przypadku szkoły średniej właściwym organem jest powiat. Powierzenie przez organ prowadzący stanowiska dyrektora szkoły lub placówki może nastąpić, jeżeli organ sprawujący nadzór pedagogiczny nie zgłosi, w terminie 14 dni od przedstawienia kandydata na stanowisko, umotywowanego zastrzeżenia. Kandydata na stanowisko dyrektora szkoły lub placówki wylania się w drodze konkursu. Jeżeli do konkursu nie zgłosi się żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie wyłoniono kandydata, organ prowadzący powierza to stanowisko ustalonemu przez siebie kandydatowi, po zasięgnięciu opinii rady szkoły lub placówki i rady pedagogicznej. Stanowisko dyrektora szkoły lub placówki powierza się na 5 lat szkolnych. W uzasadnionych przypadkach można powierzyć to stanowisko na krótszy okres, jednak nie krótszy niż 1 rok szkolny. Organ prowadzący może po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej powierzyć pełnienie funkcji dyrektora na jeszcze jeden taki okres. W szkole lub placówce, w których zgodnie z ramowym statutem może być utworzone stanowisko wicedyrektora i inne stanowiska kierownicze, powierzenia tych stanowisk i odwołania z nich dokonuje dyrektor szkoły lub placówki, po zasięgnięciu opinii organu prowadzącego, rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej.

Organ, który powierzył nauczycielowi stanowisko kierownicze w szkole lub placówce, odwołuje nauczyciela ze stanowiska kierowniczego w razie: złożenia przez nauczyciela rezygnacji, za trzymiesięcznym wypowiedzeniem, ustalenia przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny negatywnej oceny pracy, w przypadkach szczególnie uzasadnionych może odwołać nauczyciela ze stanowiska kierowniczego w czasie roku szkolnego, bez wypowiedzenia.

Do zadań dyrektora szkoły należy: kierowanie działalnością szkoły lub placówki i reprezentowanie jej na zewnątrz, sprawowanie nadzoru pedagogicznego, sprawowanie opieki nad uczniami oraz stwarzanie warunków harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne, realizowanie uchwały rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej, podjęte w ramach ich kompetencji stanowiących, dysponowanie środkami określonymi w planie finansowym szkoły lub placówki, zaopiniowanym przez radę szkoły i ponoszenie odpowiedzialności za ich prawidłowe wykorzystanie, a także organizowanie administracyjnej, finansowej i gospodarczej obsługi szkoły lub placówki, współdziałanie ze szkołami wyższymi oraz zakładami kształcenia nauczycieli w organizacji praktyk pedagogicznych. Dyrektor szkoły lub placówki może, w drodze decyzji, skreślić ucznia z listy uczniów w przypadkach określonych w statucie szkoły lub placówki. Skreślenie następuje na podstawie uchwały rady pedagogicznej, po zasięgnięciu opinii samorządu uczniowskiego.

Kolejnym organem szkoły jest rada pedagogiczna. Rada pedagogiczna jest obligatoryjna w placówkach zatrudniających więcej niż trzech nauczycieli. W skład rady pedagogicznej wchodzi wszyscy nauczyciele zatrudnieni w szkole lub placówce oraz pracownicy innych zakładów pracy pełniących funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu lub prowadzący pracę wychowawczą z młodocianymi pracownikami w placówkach zbiorowego zakwaterowania, dla których praca dydaktyczna i wychowawcza stanowi podstawowe zajęcie. W zebraniach rady pedagogicznej mogą także brać udział z głosem doradczym osoby zapraszone przez jej przewodniczącego za zgodą lub na wniosek rady pedagogicznej. Przewodniczącym rady pedagogicznej jest dyrektor szkoły lub placówki. Rada pedagogiczna wykonuje

swoje zadania poprzez zebrania plenarne. Zebrania plenarne rady pedagogicznej są organizowane przed rozpoczęciem roku szkolnego, w każdym okresie (semestrze) w związku z zatwierdzeniem wyników klasyfikowania i promowania uczniów, po zakończeniu rocznych zajęć szkolnych oraz w miarę bieżących potrzeb. Zebrania mogą być organizowane na wniosek organu sprawującego nadzór pedagogiczny, z inicjatywy przewodniczącego, rady szkoły lub placówki, organu prowadzącego szkołę lub placówkę albo co najmniej 1/3 członków rady pedagogicznej. Przewodniczący prowadzi i przygotowuje zebrania rady pedagogicznej oraz jest odpowiedzialny za zawiadomienie wszystkich jej członków o terminie i porządku zebrania zgodnie z regulaminem rady. Do kompetencji stanowiących rady pedagogicznej należy: zatwierdzanie planów pracy szkoły lub placówki po zaopiniowaniu przez radę szkoły lub placówki, zatwierdzanie wyników klasyfikacji i promocii uczniów, podejmowanie uchwał w sprawie innowacji i eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce, po zaopiniowaniu ich projektów przez radę szkoły lub placówki, ustalanie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki, podejmowanie uchwał w sprawach skreślenia z listy uczniów. W niektórych przypadkach rada pedagogiczna wyraża opinie dotyczące w szczególności: organizacji pracy szkoły lub placówki, w tym zwłaszcza tygodniowy rozkład zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, projektu planu finansowego szkoły lub placówki, wniosku dyrektora o przyznanie nauczycielom odznaczeń, nagród i innych wyróżnień, propozycji dyrektora szkoły lub placówki w sprawach przydziału nauczycielom stałych prac i zajęć w ramach wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatkowo płatnych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Ponadto Rada pedagogiczna przygotowuje projekt statutu szkoły lub placówki albo jego zmian i przedstawia do uchwalenia radzie szkoły lub placówki. Uchwały rady pedagogicznej są podejmowane zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy jej członków. Zebrania rady pedagogicznej są protokołowane. Nauczyciele są zobowiązani do nie ujawniania spraw poruszanych na posiedzeniu rady pedagogicznej, które mogą naruszać dobro osobiste uczniów lub ich rodziców, a także nauczycieli i innych pracowników szkoły lub placówki. Wykonanie uchwały rady pedagogicznej może wstrzymać dyrektor szkoły, powiadamiając o tym organ prowadzący szkołę. Organ ten jest uprawniony uchylić uchwałę jeżeli jest ona sprzeczna z przepisami prawa.

Rozdział V

SYSTEM OCHRONY ZDROWIA W POLSCE

1. Uwagi wprowadzające

System ochrony zdrowia w Polsce jest jednym z najczęściej zmienianych systemów prawnych w ostatnich latach. Od 1989 r., czyli od momentu powstania III Rzeczypospolitej, szukano skutecznego środka, który właściwie regulowałby kwestie ściągalności oraz wydatkowania środków na ochronę zdrowia. Ówczesna opinia kwestionowała centralizację dotyczącą służby zdrowia. Przez wiele lat trwały prace nad nowymi regulacjami prawnymi, znoszącymi centralne decydowanie o środkach wydatkowanych na cele zdrowotne.

6 lutego 1997 r. Sejm uchwalił ustawę o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym⁵⁵. Weszła w życie 1 stycznia 1999 r. Wprowadziła decentralizację w systemie ochrony zdrowia, tzn. powołała kasy chorych oraz branżową kasę chorych. Decydowały one m. in. o finansowaniu ochrony zdrowia na podległym im terenie. Od początku obowiązywania, ustawa budziła kontrowersje oraz spory. Ich wynikiem była kolejna zmiana w zakresie systemu ochrony zdrowia.

23 stycznia 2003 r. Sejm uchwalił ustawę „O powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym w Narodowym Funduszu Zdrowia”⁵⁶. Powoływała centralny organ – Narodowy Fundusz Zdrowia oraz jednocześnie znosiła kasy chorych i branżową kasę chorych. Powrócono do centralizacji decyzyjnej z zakresu ubezpieczeń zdrowotnych. Bardzo szybko ustawa o NFZ została zaskarżona do Trybunału Konstytucyjnego, jako niezgodna z Konstytucją.

7 stycznia 2004 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności przepisów ustawy o NFZ z Konstytucją⁵⁷. Wynikiem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego było uchwalenie kolejnej ustawy. Ustawa z 27 sierpnia 2004 r. „O świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych”⁵⁸ weszła w życie 1 października 2004 r. Jest ona, obok ustawy z 30 sierpnia 1991 r. „O zakładach opieki zdrowotnej”⁵⁹, podstawowym aktem prawnym, regulującym system ochrony zdrowia w Polsce.

2. Zakłady opieki zdrowotnej

Zakład opieki zdrowotnej został wyodrębniony w celu udzielania świadczeń zdrowotnych oraz promocji zdrowia. Jest to podstawowy zakres obowiązków zakładu opieki zdrowotnej. Oprócz tego prowadzi badania naukowe i prace badawczo – rozwojowe oraz realizuje zadania dydaktyczne i badawcze. Na realizację swoich zadań posiada wyodrębnione środki majątkowe.

Promocja zdrowia to działanie umożliwiające poszczególnym osobom oraz społeczności zwiększenie kontroli nad czynnikami warunkującymi stan zdrowia, a przez to jego poprawę, promowanie zdrowego stylu życia oraz wszelkiego rodzaju czynników sprzyjających zdrowiu.

⁵⁵ Dz. U. z 1997 Nr 28 poz. 153 z póź. zm.

⁵⁶ Dz. U. z 2003 r. Nr 45, poz. 391 z póź. zm.; w skrócie: „ustawa o NFZ”.

⁵⁷ Syg. akt 14/03, Dz. U. z 2004 r. Nr 5, poz. 37

⁵⁸ Dz. U. z 2004 r. Nr 210, poz. 2135

⁵⁹ Dz. U. z 1991 r. Zr 91, poz. 408, z póź. zm.